

ULUSLARARASI KONGRE

21-22 Haziran/June 2023
SDE/ANKARA

YENİ DÖNEM VE AFRİKA'NIN YÜKSELİŞİ

NEW PERIOD AND THE RISE OF AFRICA

KONGRE BİLDİRİLERİ TAM METİN KİTABI
CONGRESS PROCEEDINGS FULL TEXT BOOK

EDİTÖR

DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR

ANKARA 2023

**YENİ DÖNEM VE AFRİKA’NIN YÜKSELİŞİ
(21-22 HAZİRAN 2023/ANKARA)
KONGRE BİLDİRİ TAM METİN KİTABI**

**EDİTÖR
DOÇ. DR. GÜRAY ALPAR**

ISBN: 978-625-99464-0-5

Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları ®
(The Licence Number of Publiator: 48394)
TR: +90 312 473 80 41 E posta: sde@sde.org.tr www.sde.org.tr
Bu kitabın tüm hakları Stratejik Düşünce Enstitüsüne aittir.

İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.

SDE Publications- 2023©
Yayın Tarihi: 30 Ağustos 2023

Baskı Hazırlık
Karinca Ajans
Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
www.karincayayinlari.com
info@karincaajans.net

Basım Yeri: Hazar Matbaacılık
Sertifika No: 48999
Adres: Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı No.7/56-57 Altındağ/Ankara

İÇİNDEKİLER

Editörden.....	vii
Düzenleme, Bilim ve Yürütme Kurulu	ix
Kongre Programı.....	xi
Kongre Resimleri.....	xvii
Kongre Açılış Konuşmaları	
Güray ALPAR (SDE Başkanı)	1
İsmail Yusuf ABBA (Nijerya Ankara Büyükelçisi)	3
Alfred MUTIWAZUKA (Zimbabve Ankara Büyükelçisi).....	8
Rahman NURDAN (TİKA Başkan Yardımcısı)	12
Murat KAZANCI (YTB Başkan Yardımcısı)	15
Mürsel BAYRAM (ASBÜ Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı)	18
Numan HAZAR (Emekli Büyükelçi)	20
Kongre Bildiri Tam Metinleri	
Abdolvahab MUSTAFALI /Rusya'nın Afrika'daki Faaliyetleri.....	25
Abdullah ÖZBAY /İŞİD'in Yeniden Canlanması: Afrika'daki Yerel Terör Örgütlerinin İŞİD'e Bağlılık Göstermelerindeki Temel Motivasyonlar.....	33
Abdullah ÜNAL /Antik Mısır'da Renkler ve Psikososyolojik Etkileri.....	43
Abdulsattar KAWA /Apartheid Döneminden Sonra Güney Afrika'nın Siyasi Dönüşümü	53
Ahmet TANRIKULU /Afrika'nın Geleceği: Ekonomi, Enerji ve Ulaşım Bağlamında.....	59
Bert CANBOLAT /Devrimden Krize Tunus 2011-2021	77
Tuba ÇEBİ /Fas-Cezayir İlişkileri: Batı Sahra İhtilafı	87
Semiha Dilan AYDEMİR /Arap Baharı Sonrası Libya'nın Yönetimindeki Ayrılıklar	99

Büşra Betül BİLGE /Yeni Dönem Gelişen Türk-Afrika İlişkilerinde Kollektif Bellek Afro Türklerin Etkisi	115
Camila MATAS /SADC ve Yenilenebilir Enerjinin Kullanımı.....	125
Dr. Ahmet Yusuf YILMAZ /2019 Mısır Anayasa Değişiklikleri Sonrası Düzelen Mısır-Türkiye İlişkileri.....	135
Doç. Dr. Emine KILIÇARSLAN /Endüstri 4.0 Sürecinde Afrika Kıtası ve Gündem 2063'ü Siyasal İletişim Bağlamında Anlamak (Chatgpt Analiz Yöntemi)....	145
Sultonov Saidsamadkhon SAIDKAMOLKHONOVICH /Etiyopya'nın Baraj İnşası ve Aşağı Akıştaki Mısır ve Sudan İçin Ekonomik Enerji Sorunları.....	161
Gizem YOLDAŞ /Afrika'nın Tarih ve Kültürünün Objektif Bir Bakış Açısıyla Ele Alınması	165
Gökçen ALPAR /Afrika'nın Geleceğindeki Önemli Detay: Medya.....	173
Gözde SÖĞÜTLÜ /BRICS Üyeliği Kapsamında Yükselen Güç Güney Afrika'nın Barış İnşası Yaklaşımı	179
Gürayhan ALPAR /Afrika'nın Sömürge Süreci ve Kutuplaşmaya Yönelik Politikaları	199
Hamza HAŞIL /Nijerya'da Suudi Arabistan-İran Rekabetinin Dinamikleri: Dini Hareketlerin Rolü.....	205
(E) Kur. Alb. İlyas SÜPÜRGEÇİ /Küresel Mücadelede Afrika ve İsrail.....	213
İsa KASUM /Doğu Afrika'nın Savaş Mağduru Ülkesi: Federal Somali Cumhuriyeti.....	227
Kübra Merve TAŞ /Afrikalı Diplomatlarla Türkçe Öğretimi Kapsamında Kâtip Projesi Üzerine Bir Değerlendirme	241
Lisan ALKAN /Afrika'nın Geleceğinde Su Kaynaklarının Önemi	253
Prof. Dr. Melek ALPAR /Fransız Eğitim Sistemi ve Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Afrika Kıtasında Uygulama Alanı	259
Sultanov MUKHAMMADBЕК /Çin'in Afrika'daki Yumuşak Güç Stratejisi: Başarıları ve Etkileri.....	265
Mustafa Emir BİLGİN /Hastane Gemilerinin Afrika Faaliyetleri.....	277
Nigora KHADZHAMBERDIAVA /Consequences of the Russian-Ukrainian War for Africa	283

Nizam Ahmet ORHAN /Afrika'daki Fransa	291
Oktay KİMYA /Geçmişten Geleceğe Suyun Suya Benzemesinden Daha Çok Benzerler: Afrika Örneği	305
Ömer Cihan ŞAN /Konstrüktivist Bakış Açısıyla Ruanda Soykırımı ve Feminist Bakış Açısıyla Ruanda'nın Yeniden Kalkınması Süreci	315
Sayed Sulaiman NABİL /Afrika'da Ekonomi Üzerinden Nüfuzu Yükselen Güç: Çin Halk Cumhuriyeti	327
Gabriel Enrique Sanchez RAMİREZ /Bir Darbenin Temel Unsurları. Örnek Olay İncelemesi: Afrika.....	335
Sümeyya Ayşenur AKMAL, Haad AKMAL /Orta Afrika'da İslam'ın Modern Zamanlardaki Yayılışı: Güncel Bir Analiz	355
Haad AKMAL, Sümeyye Ayşenur AKMAL /The Evolving Dynamics of China-Africa Relations: A Comprehensive Analysis	369
Semanur ÖZDEMİR /Akdeniz'i Kızıldeniz'e Bağlamak: Süveyş Kanalı Fikrinin Antik Dönem Kökenleri.....	389
Shemshedin Mohamed ALİ /Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve İşbirliği Alanları	397
Dr. Süleyman SIDAL /Türk Siyasal Hayatında Afrika	413
Dr. Huriye YILDIRIM /İsrail'in Afrika Politikası	421
Dr. Temel MERİ /Françafrique: "Sorunlu Bir İlişki'nin Dünü ve Bugünü	433
Prof. Dr. Tevfik ERDEM / Dr. Öğretim Üyesi Fatma Betül Keskin ARSLAN /Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve Ulus İnşası	447
Abdulkadir İNALTEKİN / Afrika'da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım.....	459
Ibrahim Nabil BA MATRAF / Türkiye-Mısır İlişkileri, Doğu Akdeniz Anlaşmazlığını Çözebilir Mi?.....	475
Simay DEMİRTEL /Afrika'da Emperyalizm ve Demokrasinin Geleceği	489
Prof. Dr. Dmitry Polikanov /Rossotrudnichestvo (Rusya Uluslararası İnsani İşbirliği Ajansı) Başkan Yardımcısı "New horizons of cooperation between Russia and Africa"	497
Dajana BARUSİC / Balkanlar-Afrika İlişkileri Hangi Esaslar Üzerine Oluşturulmalıdır?	499

İsrail - Afrika İlişkileri ve Netanyahu'nun Normalleşme Girişimleri

Dr. Huriye YILDIRIM ÇİNAR*

Özet

İsrail, Ortadoğu'daki tarihsel var oluş mücadelesinde, jeostratejik konumu ve sahip olduğu muazzam doğal ve beşerî kaynaklar nedeniyle Afrika'ya özel bir önem atfetmiştir. Tarihin eski dönemlerinden beri kıtada yerleşik olan Yahudi toplulukları sahip oldukları geniş araziler ve ticari ilişkileriyle zenginleşip güç kazanarak Siyonist hareketin gelişimine ve İsrail devletinin kuruluşuna katkı sağlamıştır. Daha sonra ise, 1948 yılında kurulan İsrail Devleti dış politikadaki tanınma, Araplar başta olmak üzere uluslararası toplumun İsrail'e tepkisini azaltma ve BM gibi platformlarda Tel Aviv'in tezlerini destekleme gibi hayati amaçları için Afrika devletleriyle güçlü ilişkilere sahip olmayı önemsemiştir. 1970'lerden itibaren Filistin meselesinin uzun yıllar sekteye uğrattığı bu ilişkilere karşı İsrail, son yıllarda ABD'nin de desteğiyle yoğun bir normalleşme çalışmaları sürdürmektedir. Çad, Sudan ve Fas ile ikili ilişkilerde başarılı olan bu normalleşme girişimleri, kıtadaki Cezayir ve Güney Afrika gibi Filistin Meselesi nedeniyle İsrail karşıtı devletler nedeniyle Afrika Birliği ile çok taraflı ilişkilerde sonuçsuz kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsrail-Afrika İlişkileri, Normalleşme, İbrahim Anlaşmaları, Netanyahu Dönemi Dış Politikası, Afrika Birliği

* Dr, TASAM Afrika Enstitüsü Eş Direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID:0000-0003-3052-617X.

Israel - Africa Relations and Netanyahu's Normalization Attempts

Abstract

In its historical struggle for existence in the Middle East, Israel has attached special importance to Africa because of its geostrategic location and its enormous natural and human resources. The Jewish communities that have settled in the continent since ancient times have enriched and gained power in the international arena, contributing to the development of the Zionist movement and the establishment of the state of Israel. In the following periods, the State of Israel, established in 1948, cared about having strong relations with African states for vital purposes such as recognition in foreign policy, reducing the reaction of the international community, especially Arabs, to Israel, and supporting Tel Aviv's theses in platforms such as the UN. Since the 1970s, Israel has been carrying out intensive normalization efforts with the support of the USA in recent years, against these relations, which the Palestinian issue has interrupted for many years. These normalization attempts, which were successful in bilateral relations with Chad, Sudan and Morocco, remained inconclusive in multilateral relations towards the African Union due to anti-Israeli states such as Algeria and South Africa.

Keywords: Israel-Africa relations, Normalization, Abraham Accords, Foreign Policy of Netanyahu Administration, African Union.

Giriş

Afrika kıtası tarih boyunca hem jeostratejik konumu hem de siyasi ve ekonomik çıkarlar açısından İsrail ve Yahudi toplulukları için önemli bir bölge olagelmıştır. 1948 yılında Ortadoğu'nun en kritik bölgesinde kurulan İsrail'in, Afrika kıtasıyla ilişkilerinin dinamikleri dönemden döneme farklılıklar göstermiştir. Avrupa'da Yahudilere yapılan zulümden kaçıp kıtaya yerleşen çeşitli Yahudi topluluklar, 7. yüzyıl gibi erken dönemlerden beri Afrika'nın çeşitli bölgelerinde etkili olmuşlardır (Roth, 1976: s.145). Yerleştikleri bölgelerde sahip oldukları geniş tarım arazileri ve köle ticareti gibi sömürgeci faaliyetlerle zenginleşen Yahudi toplulukları, zaman içerisinde bu etkilerini arttırmıştır. Hatta bu etkileri kıta dışına da taşarak sahip oldukları finansal güçle Siyonist hareketi desteklemişlerdir (Richard, 1971: s.126).

İsrail Devleti, kurulmasının ardından uluslararası alanda tanınma, güç ve prestij sahibi olma gibi dış politika hedefleri için 1950'lerde bağımsızlıklarını ilan etmeye başlan genç Afrika devletleriyle siyasi, ekonomik ve askeri bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır (Levey, 2008: 206-207). Tel Aviv yönetiminin Afrika devletleriyle 1960'lı yıllara kadar yüksek bir ivmeyle geliştirdiği ilişkileri 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail savaşları nedeniyle büyük bir kırılma yaşamıştır (Arye, 2010: 133-135). Bu dönemden sonra birçok Afrikalı devlet Tel Aviv ile ilişkilerini kesmiş, kıtadan Filistin politikası nedeniyle İsrail'e sık sık muhalif söylemler yükselmiştir.

Ancak son yıllarda, İsrail'in Afrika politikasında belirgin bir değişim gözlemlenmiştir. Özellikle, İsrail'in Arap ülkeleriyle 2020 yılında imzaladığı İbrahim Anlaşmaları sonrasında gerçekleştirdiği normalleşme süreçleri, Afrika ile olan ilişkilerine de ivme kazandırmıştır. Ancak bu yoğun normalleşme girişimlerine rağmen, Filistin meselesi İsrail'in Afrikalı devletlerle ilişkisi üzerinde bir kördüğüm olarak varlığını korumakta, zaman zaman kıta devletleriyle Tel Aviv arasında gerilime neden olmaktadır. Bu makale, İsrail-Afrika ilişkilerinin dönüşüm süreçleri ve son dönem normalleşme girişimlerini tarihsel bağlam içinde analiz ederek Tel Aviv'in kıtayla ilişkilerinin günümüzdeki durumu ve geleceğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta İsrail ve Yahudi topluluklarının Afrika ile ilişkileri tarihsel bağlamda incelenmiştir. İkinci alt başlıkta ise İsrail'in Afrika ile Arap-İsrail savaşları nedeniyle sekteye uğrayan ilişkilerine yönelik normalleşme çabalarının kapsamı ve etkileri analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise İsrail'in Afrika ile normalleşme girişimlerinin genel bir tespiti yapılarak geleceğe yönelik öngörülerde bulunulmuştur.

1. İsrail - Afrika İlişkileri Tarihi

İsrail'in Afrika ile ilişkilerinin tarihi anlatılırken, bu ilişkilerin temelini vurgulamak amacıyla Yahudi toplulukların ve tüccarların kıta ile etkileşimlerinden başlamak gerekmektedir. Yahudilerin Afrika ile etkileşimi esasında çok eski çağlardan itibaren var olmuştur. Avrupa'da 7. Yüzyılda Vizigotlar ve Hıristiyanların zulmünden kaçan Yahudi toplulukların bir kısmı Afrika'ya kaçmıştır (Roth, 1976). Bu Yahudi topluluklar bilhassa günümüz Fas, Tunus, Libya, Cezayir, Sudan, Mısır ve Etiyopya topraklarına yerleşmiş, bu bölgelerde Yahudiliğin etkisinin yaygınlaşmasını sağlamışlardır.

Coğrafi keşifler sonrasında güçlenen sömürgecilik döneminde her ne kadar Yahudilerin bir kısmı reddetse de Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde Yahudilerin de etkili olduğuna yönelik literatürde çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalara göre Afrika'daki yerleşik Yahudiler hem köle ticaretine katılmış hem de sahip oldukları geniş plantasyonlarda yerlileri çalıştırarak büyük gelirler elde etmiştir (Thomas, 1997: s.292-294).

19. yüzyılın sonlarına doğru İsrail devleti kurma fikri olgunlaşmaya başladığı zaman Yahudiler Afrika kıtasıyla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen Sionist liderlerin toplantılarında planlanan İsrail devletinin nerede kurulacağına yönelik büyük tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu süreçte Modern siyonizmin babası olarak görülen Theodor Herzl'in Afrika'nın kolonize edilmesinde büyük etkisi olan ünlü İngiliz emperyalist Cecil Rhodes ile mektuplaşarak istişare ettiği bilinmektedir. (Ataöz, 2015: s.83-84). Herzl, Rhodes'u kendisine yardım edebilecek tek kişi olarak tanımlayıp Afrika'da siyonizmin etkisini arttırmanın yollarını aramıştır. Herzl bu süreçte Yahudilerin Kongo, Uganda ve Güney Afrika çevrelerinde kolonyal faaliyetler ve ticari girişimlerde bulunması için yoğun bir çaba göstermiştir.

Bu yoğun girişimler sürerken, İngiliz sömürgeci Joseph Chamberlain, Doğu Afrika'da İngilizlerin kontrol ettiği bölgelerin bir kısmında, Uganda üzerinde Yahudi devleti kurulmasını önerisini sunmuştur (Stahler, 2013: s.256). Bu öneri daha sonra Theodor Herzl tarafından geliştirilerek 1903 yılında Basel'de toplanan "6. Siyonist Kongresinde" tartışmaya açılmıştır. Bu toplantıda özellikle o dönemde Avrupa'da yükselişte olan antisemitist hareketlerden etkilenen Yahudilerin de bölgeye yerleştirilerek güvenliklerinin sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ancak Chamberlain ve Herzl'in bu fikirleri diğer Siyonistler arasında büyük bir tartışmaya yol açmış, yapılan oylamalar sonucunda nihai karar 7. Siyonist Kongresine bırakılmıştır (Alroey, 2008: s.25-26). Ancak 7. Siyonist Kongresinde Herzl'in uzun süre üzerinde çalıştığı Uganda Planı reddedilmiştir.

1900'lü yılların başından itibaren Avrupa ve SSCB'de antisemitist hareketler ve pogrom güç kazanmıştır. Bu dönemde Yahudiler iş, eğitim ve sosyal yaşamlarında ağır ayrımcılıklara maruz kalıyor, hatta zaman zaman şiddete maruz kalıyorlardı. Bu durumdan kaçan binlerce Yahudi, Doğu ve Güney Afrika'ya yerleşmiştir (Hellig,, 2009: s.125). Bu Yahudilerin özellikle Güney Afrika'ya yerleşenlerin etkileri oldukça önemlidir. Ticari faaliyetleri ve ekonomik güçleriyle Yahudiler Güney Afrika'da kısa zamanda etkili olabilmişlerdir. Bölgedeki zengin doğal kaynaklar üzerinde imtiyaz sahibi olan Yahudiler hem bölgedeki etkilerini arttırmış hem de elde ettikleri muazzam ekonomik güçle Orta Doğu'daki Siyonist hareketleri maddi olarak desteklemişlerdir. Ancak burada dikkat çeken bir unsur ise Avrupa'da Nazi ayrılıkçılığına maruz kalan bu Yahudiler Güney Afrika'da büyük zulümlere imza atan apartheid rejimini desteklemiştir.

Sonuç olarak Afrika'nın birçok bölgesindeki Yahudi yerleşimciler siyasi ve ekonomik faaliyetleriyle kıtada etki sahibi olurken diğer yandan da bazı Yahudi gruplar Siyonist harekete destek olmuştur. 1948 yılında İsrail Devleti kurulduktan bazı Yahudi grupların yeni kurulan devlet topraklarına göçmesine rağmen Kuzey ve Doğu Afrika'nın çeşitli bölgelerinde çok sayıda Yahudi yaşamaya devam etmiştir.

2. İsrail'in Afrika İle Normalleşme Girişimleri

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasına başta Müslüman Araplar olmak üzere uluslararası toplumdan çeşitli tepkilere maruz kalmıştır. Bu nedenle kuruluşunun ilk yıllarında İsrail dış politikasının üç temel amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; uluslararası tanınma, başta Müslümanlar olmak üzere uluslararası toplumun İsrail'e tepkisini azaltma ve BM gibi platformlarda İsrail tezlerinin desteklenmesi.

İsrail yukarıdaki amaçları gerçekleştirme kapsamında Afrika'ya yönelik etkili politikalar oluşturmaya çalışmıştır. Dönemin dışişleri Bakanlarından Golda Meir 1950'lerden itibaren bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan yeni kurulan Afrika devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. 1958 yılında Gana'da ilk İsrail büyükelçiliği açılmıştır (Gana İsrail Büyükelçiliği resmi internet sayfası). Bu dönemde yeni Afrika devletlerle ilişkileri geliştirmek üzere MASHAV (İsrail'in Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı) kıtaya yönelik çok sayıda kalkınma ve yardım programı gerçekleştirmiştir. MASHAV'ın Afrika yönelik bu çalışmaları ABD tarafından da desteklenmiştir. 1965-1967 yılları arasında Washington yönetiminin MASHAV'a yaklaşık olarak 7 milyon dolar fon desteğinde bulunduğu bilinmektedir. İsrail'in bu faaliyetleri sonucunda 1960'larda Tel Aviv ile 32 Afrika devleti arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur (Orakçı, 2022: s.152).

Kuruluş yıllarından 1960'lara kadar hızlı ilerleyen İsrail-Afrika ilişkileri 1967-1973 İsrail-Filistin savaşlarından olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Gine'nin Filistin politikası nedeniyle İsrail ile ilişkileri kesme tepkisi kısa zamanda diğer Afrikalı devletler tarafından da verilmiştir (Ahren, 2016). Buna karşılık Tel Aviv yönetimi Afrika'da desteklediği çok sayıdaki yardım ve kalkınma programlarını sonlandırmıştır. Bu dönemde Afrika'da Muammer Kaddafi, Nelson Mandela ve İdi Amin gibi antisyonist liderler belirmeye başlamıştır. Tel Aviv yönetimi de kendisine yönelik ağır Afrikalı muhalefetine cevaben ve bölgedeki çıkarlarını muhafaza edebilmek için kıtadaki bazı ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir. Örneğin Nijerya'daki Biafra ayaklanması (Levey, 2014), Güney Sudan ayrılıkçılığı, Zanzibar'daki ayaklanmalar, Angola'daki FNLA oluşumunun İsrail tarafından desteklendiği bilinmektedir.

1970'lerden itibaren petrol gelirleriyle giderek zenginleşen Körfez ülkeleri, bilhassa Doğu Afrika olmak üzere kıtanın farklı bölgelerinde etkisini arttırmaya başlamıştır. Körfez ülkelerinin Petro-dolarlarla finansa ettiği radikal dini kuruluşlar kıtanın çeşitli Afrika ülkelerinde belirmeye başlamıştır (Hellig, 2009: s.9). İsrail de bu durumu propaganda aracı haline getirerek bu dönemde Afrika'da dini motivasyonlu terör örgütleriyle mücadele söylemi altında kıta devletleriyle ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Bu süreçle beraber İsrail-Afrika ilişkilerinin askeri ve güvenlik yönü gelişmeye başlamış Uganda ve Sudan gibi ülkelerde operasyonlar düzenlenmiştir (Euronews, 05.07.2016).

Soğuk Savaş sonrası dönemde İsrail, Filistin politikaları nedeniyle uluslararası arenada sıkıştığı köşeden çıkabilmek için siyasi ve ekonomik alanlarda yeni manevralar yapmayı amaçlamıştır. Bu noktada kendisine oldukça yakın bir jeostratejik konumda bulunan, doğal kaynaklar ve İsrail ürünleri için pazar imkanları açısından muazzam potansiyellere sahip Afrika kıtasındaki devletlerle, Filistin meselesi nedeniyle kopan ilişkilerini yeniden tesis etmeyi gündemine almıştır. Ayrıca Tel Aviv yönetimi, diğer yandan Afrika'da son dönemde etkisini arttırma girişimlerine hız veren İran'ın da kıta üzerinden güç kazanmasını engellemeyi de amaçlamaktadır.

Yukarıdaki gerekçeler minvalinde İsrail, uluslararası arenada ABD'nin büyük desteğiyle birçok ülkeyle normalleşme çabası içine girmiştir. Afrika kıtası İsrail dış politikası açısından büyük önem taşıdığı için kıta ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi konusu Tel Aviv yönetiminin uzun süredir öncelikli gündemlerinden biri olmuştur. 15 Eylül 2020 tarihinden itibaren yürürlükte olan ve İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn arasında normalleşme beyanlarını içeren İbrahim Anlaşmaları da Tel Aviv'in Afrika ülkeleriyle normalleşme çabalarına büyük ivme kazandırmıştır (Feierstein & Guzansky, 2022).

Sudan, ABD tarafından “terörü destekleyen ülkeler” listesinden çıkarıldıktan bir süre sonra, 23 Ekim 2020’de ABD eski Başkanı Donald Trump Sudan-İsrail arasında normalleşme kararını duyurmuştur (Mohiedeen, 2020). Burada Sudan’ın terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkarılmasını İsrail ile ilişkilerini normalleştirilmesi karşılığında gerçekleştiği de iddia edilebilmektedir. İsrail için bu anlaşmanın uygulanması büyük öneme sahiptir, çünkü Hartum’la olan yakınlaşma, Arap Birliği’nin tarihi “Üç Hayır” politikasını bozup, İsrail’in daha fazla Arap ve Afrika ülkesi ile normalleşmesine katkı sağlayabilecektir.

Sonuç olarak, Sudan ile İsrail arasındaki normalleşme anlaşması, bölgesel ve uluslararası dinamiklerde önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu girişim, İsrail’in Arap dünyası ve Afrika’daki diğer ülkelerle daha yakın ilişkiler kurma potansiyelini artırmıştır. Benzer bir durum da Fas ile yaşanmıştır. Trump döneminde Fas’ın dış politikasında uzun yıllardır çözilemeyen bir mesele olarak var olan “Batı Sahra Meselesi” İsrail ile normalleşme pazarlıklarına dahil edilmiştir. Trump Yönetiminin de aracılığıyla Batı Sahra üzerine Fas’ın egemenliğinin tanınacağı sözü verilmesi Fas’ın İsrail ile normalleşme kapılarını aralamasını sağlamıştır (Washington post, 14 Aralık 2020).

Aslında İsrail’in Afrika ile ilişkilerini normalleştirme çabası yeni değildir. 1990’da Oslo Anlaşmaları’nın imzalanmasının ardından da Tel Aviv yönetimi yeniden Afrika’daki sınırlı ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ancak Afrika kıtasına yönelik girişimlerin, özellikle Benjamin Netanyahu döneminde önemli bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Netanyahu’nun liderliğinde, İsrail birçok Afrika ülkesine yönelik üst düzey resmi ziyaretler gerçekleştirilmiş, ikili ilişkiler güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, Netanyahu’nun aktif Afrika politikası sonucunda, 1972’de diplomatik ilişkileri kesilen Çad ile İsrail arasındaki ilişkiler yeniden tesis edilmiştir (The New Arab, 3 Şubat 2023). Ancak, aynı dönemde İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad da bölgedeki etkinliğini artırmaya çalışıyordu. Böylece İsrail, Afrika bölgesinde de bir nüfuz sağlama rekabetine girmiştir.

İsrail her ne kadar son dönemde ikili ilişkilerinde normalleşme konusuna odaklansa da kıtadaki bölgesel oluşumlara yönelik de çalışmaları dış politika gündemine dahil etmiştir. Özellikle Afrika Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi Tel Aviv yönetimi için hassas konulardandır birisidir. Hatırlanacağı üzere İsrail tarihsel olarak Afrika Birliği’nin selefi olan “Afrika Birliği Örgütü”nün (OAU) bir parçasıydı. 2002 yılında OAU yerine Afrika Birliği kurulmuştur. Bu yeni örgütte İsrail’in gözlemci statüsü elde etmesi dönemin önde gelen antisyonist liderlerinden Muammer Kaddafi’nin yoğun çabaları sonucunda engellenmiştir. Buna karşın Tel Aviv Yönetimi 2003 ve 2016 yıllarında Afrika Birliği’ne gözlemci statüsü için resmi başvuruda bulunmuştur. Bu baş-

vurular her defasında İsrail'in Filistin politikaları nedeniyle reddedilmiştir (Yıldırım Çinar, 2023). 2020'de İbrahim Anlaşmalarının ardından yaşanan ılıman atmosferden faydalanmayı hedefleyen Tel Aviv yönetimi, üçüncü kez gözlemci statüsü için Afrika Birliği'ne başvurmuştur. 22 Temmuz 2021'de Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat, İsrail'e gözlemci statüsü verilmesi kararını açıkladı. Ancak başta Güney Afrika ve Cezayir olmak üzere 13 Afrika devleti bu karara karşı çıkarak örgüt içinde derin bir tartışmanın doğmasına neden olmuştur. Tepkiler üzerine Afrika Birliği kararı askıya aldı. 18-19 Şubat 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen 36. Afrika Birliği Zirvesi'nde İsrail yönetimi, gözlemci statüsüne olumlu bir karar beklentisi içindeydi. Ancak bu zirvede İsrail'in Etiyopya Büyükelçisi akreditasyon şartlarını yerine getirmediği gerekçesiyle güvenlik görevlileri tarafından dışarı çıkartılmış, beklenen karar da gelmemiştir. Zirvede yaşanan kriz sonrasında İsrail Dışişleri Bakanlığı gelişmelerin müsebbibi olarak gördüğü Güney Afrika ve Cezayir'e sert söylemlerde bulunmuştur. Akabinde ise Güney Afrika Ulusal Meclisinde İsrail ile ilişkilerin seviyesinin düşürülmesine yönelik önerge kabul edilmiştir.

Netice itibarıyla İsrail, Çad, Sudan ve Fas ile ilişkilerinde bazı olumlu gelişmeler kaydettiye de Afrika Birliği kapsamındaki hedeflere ulaşamamıştır. İsrail'de 2022 yılı sonunda kurulan ve tarihin "en aşırı sağcı kabinesi" olarak tanımlanan 37. Hükümetin Filistin'e yönelik agresif tutum ve politikaları, Afrika politikalarındaki normalleşme gayelerini gölgeleme potansiyeline sahiptir. Tarih boyunca Afrika kapsamında ikili ve çok taralı ilişkilerin önünde beliren bir engel olarak Filistin meselesinin ilerleyen süreçte de benzer etkiler doğurması kaçınılmazdır.

Sonuç

İsrail Devleti ve ondan öncesinde Yahudi toplulukları tarihin eski çağlarından itibaren jeopolitik ve jeostratejik açıdan muazzam potansiyellere sahip Afrika kıtasıyla etkileşim içinde olmuşlardır. Tarım, ticaret ve özellikle de köle ticareti faaliyetlerinde bulunan Yahudi grupları ilk dönemlerde kıtanın sömürgeleştirilmesinde oldukça etkili olmuşlardır. Benzer şekilde kıtadaki yerleşik Yahudiler daha sonra Sionizmin yayılmasına katkı sunmuşlardır. 1948 yılında İsrail Devleti uzun uğraşlar sonucunda kurulduğu zaman ise, devletin kurucu liderlerinin uluslararası alanda tanınması ile güç ve prestij kazanması için Afrika ile ilişkilere de özel bir önem atfedilmiştir. 1950 ve 1960'larda bu minvalde Tel Aviv ile Afrika'daki yeni bağımsız devletler arasında güç bağlar kurulmuştur. Nitekim 1960'ların sonlarına damgasını vuran Filistin meselesi, dış politikada ve dolayısıyla Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde İsrail'in gücünü zayıflatmıştır. Nitekim 1960'ların sonundan iti-

baren de bu mesele Tel Aviv ile kıta devletleri arasında aşılması zor bir engel yaratmıştır.

Uzun yıllar kıta ile ilişkileri sekteye uğrayan İsrail Hükümeti, Covid19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası küresel ekonomide meydana gelen dalgalanmalara karşı ekonomik direncini arttırmak ve uluslararası alanda güç ve prestij elde edebilmek için son yıllarda küresel aktörlerin rekabetinin ivme kazandığı Afrika kıtasına yönelik yeni politikalar oluşturmıştır. Bu süreçte ABD'nin de desteği ile başlatılan başta Körfez ülkeleri olmak üzere Araplarla normalleşme girişimleri Çad, Sudan ve Fas ile ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmasına olanak tanımıştır.

Ancak bu dönemde İsrail tarihinin “en radikal sağcı kabinesi” sıfatına haiz 37. Hükümetinde Itamar Ben-Gvir ve Bezalel Smotrich gibi faşist isimlerin bulunması, İsrail'deki yargı reformu krizi, protestolar ve Filistin'e karşı sert tutumlar Tel Aviv'in normalleşme hedeflerine gölge düşürebilir (The Times of Israel, 10 Temmuz 2023). Diğer yandan Tel Aviv'in normalleşme çabaları bulunan ülkelerle ilişkilerinde yanlış kararlar vermesi de orta ve uzun vadede İsrail'in kıtadaki varlığına olumsuz yansımaya sebep olacaktır. Örneğin Fas'a Eylül 2022'de geri çağırılan, Netanyahu'ya yakın bir isim olarak bilinen ama mali usulsüzlük ve cinsel tacizle suçlanan David Govrin'in yeniden bu ülkeye büyükelçi olarak atanması büyük tepki çekmiştir. Benzer şekilde 17 Temmuz'da Netanyahu'nun Batı Sahra üzerinde Fas'ın egemenliğini normalleşme girişimlerine bir karşılık olarak tanınması da bölgede tansiyonu yükseltecektir (Reuters, 17 Temmuz 2023). Nitekim bu açıklamadan oldukça memnun olan Fas Kralı 6. Muhammed İsrail Devlet başkanını ülkesine davet etmiştir. Gelişmelere karşı ise Cezayir, İsrail ve Fas'a karşı sert tepki içeren açıklamalarda bulunmuştur. Gelinek noktada hem ABD hem de İsrail Batı Sahra'da Fas egemenliğini tanıyan önemli iki aktör olarak öne çıkmaktadır. Batı Sahra meselesinin bir diğer aktörü olan Cezayir bu durumu kendi çıkarlarına tehdit olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle yakın zamanda Batı Sahra meselesinde Fas, İsrail ve ABD'yi karşı destek arayışında bulunabilir. Özellikle gelişmelere karşı İran ve BRICS üyelerinden gelecek tepkiler şimdiden merak edilmekte.

Sonuç olarak Netanyahu'nun vaat ettiği tüm dünyada İsrail'in sesini duyuracak yeni dış politika, ülkenin iç siyasetindeki krizlerin ve aşırı sağcı politikaların gölgesinde kalmış durumdadır. Diğer yandan Tel Aviv'in Afrika'ya yönelik politikalarında yerel dinamikleri göz ardı eden ve tepki çeken söylem ve eylemleri de buradaki normalleşme girişimlerinden beklenen olumlu sonuçların elde edilmesini engelleyebilir. Yakın dönemde Çad, Fas ve Sudan ile ilişkilerde yakalanan olumlu hava kolayca tersine dönebilir ve yeni krizler yaratabilir. Diğer yandan Tel Aviv'in Afrika Birliği ve ECOWAS

gibi bölgesel örgütlerle ilişkilerini geliştirme hedefi de kıta devletlerinin tepkisine neden olacak eylem ve söylemlerden kaçınmasına bağlıdır. Burada bilhassa tarihsel bir kördüğüm olan Filistin Meselesi bu konuya duyarlı kıta devletleri tarafından İsrail'in bölgede varlığını arttırma çabalarının önüne konulan büyük bir engel olarak belirmektedir. 37. İsrail Hükümeti'nin genel dinamikleri göz önüne alındığı zaman, bu engelin ve Tel Aviv'e karşı olumsuz algıların yakın zamanda ortadan kalkmayacağı iddia edilebilir.

Kaynakça

- ALROEY, Gur (2008). Journey to New Palestine: The Zionist Expedition to East Africa and the Aftermath of the Uganda Debate. *Jewish Culture and History*, 10(1), ss.23–58.
- ATAÖV, Türkkaya (2015). The Philosophy of Zionism And Its Implications To Africa. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37(1).
- Hellig, Jocelyn (2009). German Jewish Immigration to South Africa during the 1930s: Revisiting the Charter of the SS Stuttgart. *Jewish Culture and History*, 11(1-2), ss.124-138.
- Levey, Zach (2008). Israel's exit from Africa, 1973: the road to diplomatic isolation. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35(2), ss.205-226.
- Levey, Zach (2014). Israel, Nigeria and the Biafra civil war, 1967–70. *Journal of Genocide Research*, 16:2-3, ss.263-280
- Oded, Arye (2010). Africa in Israeli foreign Policy—expectations and disenchantment: Historical and diplomatic aspects. *Israel Studies*, 15(3), 121-142.
- Stevens, Richard P. (1971). Zionism, South Africa and Apartheid: The Paradoxical Triangle. *Phylon* (1960-), 32(2), 123–142.
- Roth, Norman (1976). The Jews and the Muslim conquest of Spain. *Jewish Social Studies*, 38(2), ss.145-158
- Stähler, Axel (2013). Constructions of Jewish Identity and the Spectre of Colonialism: Of White Skin and Black Masks in Early Zionist Discourse. *German Life and Letters*, 66(3), ss 254-276.
- Thomas, Hugh (1997). The slave trade: the story of the Atlantic slave trade: 1440-1870. Simon and Schuster.
- “Memento Mori and the Dutch and Jewish Involvement in Transatlantic Slavery”, <https://jewishmuseum.org.uk/2019/12/03/memento-mori-and-the-dutch-and-jewish-involvement-in-transatlantic-slavery/> (Erişim:06.08.2023)

“Gana İsrail Büyükelçiliği”, <https://telaviv.mfa.gov.gh/Ghana-Israel-Bilateral-Relations.aspx> (Erişim: 07.08.2023).

Orakçı, Serhat (2022). İsrail’in Afrika Siyaseti:İzolasyondan Normalleşmeye,INSAMER Raporu, <https://www.insamer.com/tr/israilin-afrika-siyaseti-izolasyondan-normallesme-ye.html> (Erişim:07.08.2023).

Ahren, Raphael (2016). After 49 years, Israel renews diplomatic ties with Guinea. <https://www.timesofisrael.com/after-49-years-israel-renewes-diplomatic-ties-with-guinea/> (Erişim:07.08.2023).

“Portuguese Angola (1951-1975)”. <https://uca.edu/politicalscience/home/research-projects/dadm-project/sub-saharan-africa-region/portuguese-angola-1951-1975/>

“Netanyahu Entebbe Operasyonu’nun 40. yıl dönümünde Uganda’da”. Euronews, 05.07.2016. <https://tr.euronews.com/2016/07/05/netanyahu-entebbe-operasyonu-nun-40-yil-donumunde-uganda-da> (Erişim: 06.08.2023).

Feierstein,Gerald M.&Guzansky, Yoel(2022). “Two years on, what is the state of the Abraham Accords?”, <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords> (Erişim:06.08.2023).

Mohieden, Naba. “Sudan Welcomes US Decision to Remove Khartoum from Sponsors of Terrorism List”. Voanews, 15.10.2020. https://www.voanews.com/a/africa_sudan-welcomes-us-decision-remove-khartoum-sponsors-terrorism-list/6199599.html

“Trump’s parting gift to Morocco”. Washington Post. 14 Aralık 2020. <https://www.washingtonpost.com/world/2020/12/14/trumps-parting-gift-morocco/>

“Chad president opens first embassy in Israel in controversial normalisation step”. The New Arab. 03.02.2023. <https://www.newarab.com/news/chad-opens-embassy-israel-latest-normalisation-step> (Erişim: 06.08.2023).

“Smotrich, Ben Gvir respond to Biden: Jews have right to build everywhere in West Bank”. The Times of Israel.10.07.2023. <https://www.timesofisrael.com/smotrich-ben-gvir-respond-to-biden-jews-have-the-right-to-build-in-the-west-bank/>(Erişim:07.08.2023).

Yıldırım Çınar, Huriye. “Israel’s Africa Dilemma”. Daily Sabah. 21.02.2023. <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/israels-africa-dilemma> (Erişim:07.08.2023).

“Israel recognises Moroccan sovereignty over Western Sahara”. Reuters. 17.07.2023. <https://www.reuters.com/world/morocco-says-israel-recognises-its-sovereignty-over-western-sahara-2023-07-17/>.